

ומתוקים מדבש

סוגיות בהלכה מתוך עניינים שבפרשת השבוע מכאורים ומורחבים כלשון לימודים השווה לכל נפש
נכתב ע"י הרב זאב יהודה סטארק שליט"א רב קהילת "שמחת התורה" - ביתר עילית

פרשת תצוה - גליץ מס' 20

עם פרוס ימי הפורים הבעל"ט נמשך לעסוק בב' המצוות הנוספות של ימי הפורים.

א) דיני משלוח מנות. (ב) דיני משתה ושמחה.

על סעודת חבריו. אמנם הנראה מכ"ז שאין ראייה מוכרחת לכאן או לכאן, מלבד דיוקים וכנ"ל. ובדרך כלל אין לבנות יסודות ונפק"מ בהלכה מ'דיוקים', אלא מדברים או מושגים מפורשים.

ובספר מנות הלוי (לרבי שלמה אלקבץ זצ"ל בפירושו על המגילה - פרק ט פסוק טז) כתב בטעם המצוה היא כדי להרבות באהבה ואחזה שלום וריעות, היפך ממה שאמר הצר הצורר: עם "מפוזר ומפורד". עיי"ש.

ובב"ח (סימן תרצה ד"ה וצריך לשלוח) כתב עוד טעם להמצוה, והוא משום שמחת האדם עם אוהביו ורעיו, ובזה ביאר הטעם מה שבמשלוח מנות נותנים רק לאדם א', ולא היו כמתנות לאביונים דצריכים לתת לשני בני אדם, והוא בגלל שבשמחת האדם עם אוהביו ורעיו, אולי לא ימצאו לאדם אוהבים רבים, ואמרו וקנה לך חבר, וע"כ המצוה לשלוח לרעהו הטוב כדי להיות שש ושמה אתו על התשועות. עיי"ש. ומשמע שגדר המצוה הוא "לשמוח עם חבריו", ולא "לעשות מעשה לגרום את האהבה" (כדברי המנות הלוי).

אם עיקרה של מצוות משלוח מנות היא הנתינה או הקבלה

והנה דברים אלו הם חלק מהנפק"מ להלכה שמצאתי בשלשה מהלכים אלו, ויסוד גדול של הרבה מהנפק"מ האלו הוא, האם עיקר הדגש הוא על "מעשה הנתינה" או על "מעשה הקבלה", דליתיה"ד דהוא מדיני סעודת פורים בודאי שהעיקר הוא הקבלה של השני, משא"כ להמנות הלוי וכו' לכאורה היה אפשר לשמוע שתלוי בהנתינה והרצון לתת, והיינו אפילו אם בפועל לא הגיע המשלוח"מ ליד השני. עיי"ן ברמ"א (סימן תרצה סעיף ד) שכתב: אם שולח מנות לרעהו והוא אינו רוצה לקבלם, או מוחל לו, יצא יד"ח. ועיי"ן במשנ"ב (ס"ק כד) שבמביא את דעת הפרי חדש שחולק ע"ה, ודעת החת"ס שתמה על דין זה. ועיי"ן בשו"ת חת"ס (א"ח

טעם מצות משלוח מנות

ידועים הדברים שהפוסקים מנו ג' סיבות עיקריות למצות משלוח מנות. עיי"ן בספר תרומת הדשן (סימן קיא) שכתב, שהמצוה היא כדי שיהא לכל אחד די וסיפק לאכול בסעודת פורים ולקיים המצוה כדינא. עיי"ש. ועיי"ן ברמב"ם (הלכות מגילה פרק ב הלכה טו) שכתב: כיצד חובת סעודה זו, שיאכל בשר וכו', וכן חייב אדם לשלוח שתי מנות וכו', ומשמע דמשלוח המנות הוא מדיני הסעודה ושייך למסעודה. עיי"ש. וכן עיי"ן בטור ובשו"ע (סימן תרצה) שכתבו את הלכות סעודת פורים, והמשיכו מיד לאחמ"כ במצות משלוח מנות. ואף בשו"ע קרא את שם הסימן שבו מופיעים הלכות משלוח מנות "דיני סעודת פורים", למרות שאת הסימן שלפני זה (תרצד) קרא בשם "דיני מעות פורים לעניים", וקבעו את זה להלכות מתנות לאביונים בלבד, והיה לו לקבוע להלכות אלו של משלוח מנות בסימן נפרד. וקצת מדיני הסעודה, ובסוף מדיני ברכת המזון, והלכות על הנשים, ואח"כ ממשיך מהרמב"ם והשו"ע, דהנה שניהם כתבו את הלכות משלוח מנות לאחר הלכות הסעודה, עיי"ן ברמב"ם (פרק ב הלכה טו) שכתב: כיצד חובת סעודה זו, שיאכל בשר ויתקן סעודה נאה וכו', ושותה יין עד שישתכר וירדם בשכרותו, (והיתכן המשיך:) וכן חייב אדם לשלוח שתי מנות בשר. ע"כ. ומשמע שהסעודה כבר נגמרה מהא דכתב "וירדם בשכרותו". וגם עיי"ן בשו"ע (סימן תרצה סעיף א-ג) שמדבר תחילה מדיני הסעודה, ובסוף מדיני ברכת המזון, והלכות על הנשים, ואח"כ ממשיך (בסעיף ד) וכתב שחייב לשלוח מנות, וכסדרו של הרמב"ם. ומשמע א"כ איפכא, שמשלוח מנות אינו קשור כלל להסעודה (ולפירוש זה קשה קצת למה לא קבע השו"ע את דיני משלוח מנות בסימן לעצמו, וכמו שעשה למצוות מתנות לאביונים).

ואפשר לומר שמזה שכתבו זאת אחר גמר הסעודה עדיין אין מכך ראייה שזה אינו קשור להסעודה, כי כך הוא הסדר, קודם לדאוג לסעודת עצמו, ואח"כ לדאוג

א. ועיי"ן בשו"ת מנחת חן (להגר"א אהלבים שליט"א - רב ואב"ד דק"ק נחלת יצחק ד'הומא - ניו יורק, חלק א סימן נה) שהביא דברים נחמדים מהגאון רבי מנחם זעמבא זצוק"ל ביסוד הפלוגתא בין התה"ד לתה"ס. והמנות הלוי בטעמא דמצות משלוח מנות, והוא דתליא בדברי הגמ' במגילה (ב), דהכי איתא דתליא בה: "שאלו תלמידיו את רשב"י, מפני מה נתיחייבו שונאיהן של ישראל שבאותו הדור כליה, אמר להם, אמרו אתם, אמרו לו מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע. ופריך, אם כן שבשושן יהרגו, שבכל העולם כולו אל יהרגו, אמרו לו אמור אתה, אמר להם, מפני שהשתחוו לצלם". ומבואר מזה דאיכא ב' סיבות לגזירות המן, וכאשר ה' הצילנו ממיתת לחיים תיקן מרדכי מצות משלוח מנות זכר לנס. ואמר הגר"מ זצוק"ל, דאם נימא דהגזירה באה מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע, אז תיקן מרדכי מצות משלוח מנות להרבות בסעודת מצוה, וזהו עיקר מהות המצוה, שיהא לכל אחד די לקיים הסעודה, וכשיטת התה"ד הנ"ל, אבל אם נימא דהגזירה באה מפני שהשתחוו לצלם, שוב תיקן מרדכי מצות משלוח מנות להרבות אהבה וריעות בישראל, וכשיטת המנות הלוי הנ"ל, שעל ידי זה יתקן חטא דע"ז, וכמאמרם במדרש נתנומא (פרשת צו): גדול השלום שאפילו ישראל עובדין ע"ז ועושיין חבורה אחת, אין מדת הדין נוהגת בהם. עיי"ש.

ב. ויש שהקשו, דלהרמ"א שסבר שיוצאים אף אם חבריו מוחל או אינו רוצה לקבלם, אמאי אין מברכים על מצוות משלוח מנות, שהרי כללו של הרשב"א (שו"ת סימן יח) שאין מברכים על מצוה שאינה תלויה כולה ביד העושה, כי אפשר שלא יתרצה בין חבריו (כגון צדקה, הלוואה, וכדו'), וטעם זה הרי אינו נוגע כאן, שהרי אפילו אם לא יתרצה חבריו הא קיים המצוה לדעת הרמ"א. והיה אפשר לתרץ שהאשמושה לא פלוג, ולא מברכין על שום מצוה שהיא בין אדם לחבירו. ובאמת עיי"ן בהגהות מהרי"ץ חיות (מגילה - ד"ה תני רב יוסף) שדחה דברי הרשב"א ומהלכו בטעם הדבר שאין מברכים על הרבה מצוות, עפ"י דברי הרמ"א (הג"ל), דבמשלוח מנות אף אם לא ירצה חבריו לקבלו נמי קיים המצוה, ועיי"ש מש"כ בזה.

ועיי"ן בספר משמרת חיים (למור"ד מן הגר"פ שיינברג זצוק"ל) שתיירץ בשני אופנים: א) שעצם המצוה של משלוח מנות אינו השילוח גרידא אלא להרבות שלום בין איש לרעהו, כמבואר בגמ' מגילה, וזהו טעמו של הרמ"א, דאף אם לא יקבלם יקיים מצותו, דאין המצוה מה ששולח לרעהו מנות, אלא במה שמרבה שלום במה שמראה לו שרוצה לתת לו מנות, ואף אם אינו מקבלם מ"מ המרבה שלום שהוא משלוח לו. וכיון שכן נראה דלא שייך לברך על זה מטעם אחר, דהביתר יוסף (סימן תלכ) כתב דלא שייך לברך על ביטול חמץ כיון דהמצוה בלבד, וחז"ל לא תקנו ברכה אלא על מעשה ולא על מה שבלב, ולכן גבי משלוח מנות כיון דהמצוה היא מה שמרבה שלום, וזהו דבר התלוי בלבד, לא שייך לברך עליה כיון דהמצוה תלויה בלבד (ויוצא לפי"ו שמעשה המצוה הוא רק כדי להגיע "לתכלית", ואם אפשר לקיים "התכלית" בלא המעשה מצוה ג"כ יצא, וזהו חידוש, ודו"ק). ב) הרמ"א מייירי היכא דבאמת מוסיף ריעות במה ששלח לו, שחבירו מקבלו בסבר פנים יפות אלא שאינו רוצה לקבל משום איזה טעם, אבל אם קבלו בכעס ואומר שהלואי ולא שלח לו, דזה רק ממלא רוגז במה ששלח לו, נראה דלא יצא כלל, דאיוזה הוספת שלום וריעות אית כאן, ולכן כיון שיש ספק ואפילו יקבלו ברוגזה ולא יקיים המצוה, זהו שוב נכלל בבחינה של אין מברכים על דברים שבלב. (ושנהו זה מכללא דעלמא דאין מברכים על מצוה התלויה בלבד, כי התם היא מצוה התלויה בלבד גרידא ותו לא, משא"כ כאן הוי שפיר מעשה, אבל על המעשה א"א לברך כיון דכל אומות העולם ג"כ עושים כן, והיא נעשית מצוה רק ע"י המחשבה, שחשוב לשם מצוה).

ועיי"ן בספר שלמי תודה (להגר"ב צ' פלמן זצ"ל - פורים דף ערב) שכתב ג"כ כזאת: ואפשר ליישב, דהרי סברת הרמ"א דיצא אפילו אם לא יקבלו חבריו הוא משום ששלח והרבה חיבתו, וכבר הרבה בזה ריעות, א"כ זה דוקא אם לא יקבל מחמת שמחל לו וכיו"ב, ולא מחמת שנאה וכעס וכו', וא"כ יש לחוש שמא לא יקבל חבריו מחמת כעס, וממילא לא יקיים המצוה, כיון דליכא ריעות בשילוח זה, ולהכי לא יתקנו ברכה על זה. עיי"ש.

עוד טעם שאין מברכים על כלליות המצוות שבין אדם לחבירו, הוא עפ"י דברי הערוך השלחן (יו"ד סימן רמ סעיף ד) שכתב שיש ששאלו למה אין מברכים על מצוה זו (כיבוד אב ואם), ועל עוד כמה מצוות יש שאלה זו, כגון צדקה וגמ"ח וכיוצא באלו. ולענ"ד נראה דכיון דכל אדם ולשון עושים אותם, נהי שעושים מפני השכל, מ"מ כיון שבעשייה שוים הם, וההפך הוא רק במחשבה שבלב, שאלו עושים מפני ציווי הקב"ה, ואלו מפני השכל, לא תקנו ברכה על זה שייאמרו "אשר קדשנו במצותיו וצונו". עיי"ש. ולפי דבריו יוצא שכל מצוה שהאומות עושים והשכל מחייב אותם אין מברכים עליהם, ואע"פ שאנו עושים אותם בגלל הציווי והם עושים אותם מחמת שהשכל מחייב לעשותם, מ"מ כיון שלא ניכר ב"מעשה המצוה" את ה"אשר קדשנו", כי גם הם עושים אותם, ואפילו שבמחשבה זה אחרת לבלגמיה, מ"מ זהו כבר נכלל בבחינה של אין מברכים על דברים שבלב. (ושנהו זה מכללא דעלמא דאין מברכים על מצוה התלויה בלבד, כי התם היא מצוה התלויה בלבד גרידא ותו לא, משא"כ כאן הוי שפיר מעשה, אבל על המעשה א"א לברך כיון דכל אומות העולם ג"כ עושים כן, והיא נעשית מצוה רק ע"י המחשבה, שחשוב לשם מצוה).

ולפי דבריו אין שום קושיא על פסק הרמ"א שאפילו אם מוחליו וכו' יצא ידי חובת מצות משלוח מנות, והקשינו דא"כ היה לו לברך. דקושיא זו היא רק לפי דעת הרשב"א שסבר שהטעם שאין מברכים על מצוות אלו הוא משום שקיומם תלוי באחרים, משא"כ לדעת הערוך השלחן, לא משנה כלל אם יצא או לא יצא אפילו כשלא קבל, דסו"ס זהו מצוה (נתינת אוכל לחבר) שאין ניכר במעשה המצוה ה"אשר קדשנו", כי גם עכ"פ מנות מתנות לחבירי וכו'.

עוד נפק"מ בין ב' הטעמים, במצוה כגון מעקה. דלהערוך השלחן יש יותר צד שלא לברך, כי גם גויים עושים מעקה מפני הסכנה, משא"כ להרשב"א אין כאן צד שני שהמצוה תלויה בו. ובאמת עיי"ן בספר תמים דעים (להרא"ב - סימן קעט - בשם בעל העיטור שאמר כסברת הרשב"א) שבסוף דבריו מסיים: והלכתא, צריך לברך בשילוח הקן, ובמעקה. ובפדיון הבן ומילה - כיון דקטן הוא, ככינו לבין עצמו דמי. עיי"ש. ולעומת זאת בערוך השלחן (ח"מ סימן תכז סעיף י) כתב שיש לברך על מצות מעקה (עפ"י שיטת הרמב"ם), ובכ"א, שאע"פ שלא היה צריך לברך (וכפי שהסבירו משום שלא ניכר בעשייתו ה"אשר קדשנו"), מ"מ חידוש שהיא ג"כ אינה מצוה שכלית, כי ע"פ השכל כל ההולך שיש ימורו את עצמו (וצ"ל גם את ילדיו וכו'), וא"כ אין סיבה שכלית לשים מעקה, א"כ אפשר לברך. עיי"ש. וחידוש גדול הוא דה לומר שמצות מעקה אינה מצוה שכלית, אבל ראייה בזה שהערוך השלחן (כ"כ החזיק מסבירנו זה למה אין מברכים על הרבה מצוות, עד כדי כך

סימן קצו) שתולדה המחלוקת בין הפרי חדש להרמ"א בשני הטעמים למצוות משלוח מנות, דלפי טעם התרומות הדשן שהמנות הם כדי לספק צרכי הסעודה, מנ"ל שיצא אם חבירו אינו רוצה לקבלם או מוחל, אמנם להמנות הלוי שטעם המשלוח מנות הוא להרבות בריעות עם חבירו, מובן שאם מחל חבירו או אינו רוצה לקבלם שיצא יד"ח. כי עצם הדבר שחבירו ראה שרוצה לתת לו, זה כבר הרבה ריעות, ועשה את תכלית המצוה, ומעשה המצוה הוא הרצון לתת לו. ובסוף דבריו הסכים החת"ס עם הפרי חדש (כמו שהובא במשנ"ב, משום שמנ"ל להרמ"א להכריע כדעתו זו (המנות הלוי כנגד התרומות הדשן). עיי"ש.

ועיין בספר שלמי תודה (פורים דף ערב) שהקשה, שצ"ע לומר שהמחלוקת בין הרמ"א להפרי חדש תלויה בסיבת התקנה למצוות משלוח מנות, כי ה**לבוש** (סימן תרצה ס"ק ד) כתב דטעם המצוה הוא משום הסעודה, וכמו שכתב התרומות הדשן, ומ"מ כתב (שם) דאם שולח לחבירו והוא אינו רוצה לקבלם או מוחל לו דיצא. עיי"ש, וצ"ע. (ועיין להלן במה שכתבנו ליישב סתירה זו).

נפק"מ היוצאים מהנ"ל

א. שליחת איסורי הנאה חולה מסוכן

עיין בשו"ת שבט הלוי (חלק א סימן טז) שכתב לגבי חולה המסוכן הצריך לאכול איסור הנאה, וחבירו שולח לו בפורים איסור הנאה זה, האם יצא בזה ידי משלוח מנות איש לרעהו. וכתב לעיין בתשובת מהר"ם שיק דמוכח כהרמ"א דאפילו מחל לו קיים המצוה, דעיקר משלוח מנות היא החזקת טובה, ולחזק שרשרת האהבה בין ישראל, וזה הלא קיים כיון דשולח לו, ופסק שיצא ידי הנתינה בזה. עיי"ש. חזינן שבעל שבט הלוי זצ"ל סבר שעיקר הסברה היא (כמו שמבואר בהרמ"א) – להרבות ידידות ורעות, ואין תלוי בדווקא בזה שהמקבל יכול לאכול אותו בשביל סעודתו.

ב. אם משלוח מנות הוא ע"י שליח בדווקא

עוד נפק"מ בין הני תרי דעות מובא בפוסקים, לגבי דברי המשנ"ב (סימן תרצה ס"ק יח בשם התשובות בנין ציון) שהסתפק אם הביא בעצמו המנות ולא ע"י שליח, אי יוצא. כיון דכתיב 'ומשלוח' נימא דבעינן דוקא ע"י שליחות. עיי"ש. דלחתה"ד דהעיקר הוא שיגיע לחבירו צרכי סעודה, לא איכפת לן איך יגיע לידו (ע"י שליח או ע"י עצמו), משא"כ להמנות הלוי אפשר לדון מה גורם יותר קרבה וחייבור ביניהם, ע"י שליח או ע"י עצמו.

ג. שצריך שידע המקבל מי שלח לו

עיין בשו"ת כתב סופר (או"ח סימן קמא) שכתב שבאופן ששולח ע"י שליח יוצא עוד נפק"מ, שלפי המנות הלוי צריך המקבל לידע מי שלח לו המשלוח מנות, כדי שעיי"ז יתרבה אחוה וריעות. ועיין בספר שלמי תודה (פורים דף רעג) שכתב, מיהו אם שלח מנות לחבירו והוא לא היה בביתו, והניחו ע"י פתח ביתו בחוץ, וכתב ע"ג נייר את שמן, והניחו שם כדי שיידיע חבירו מי שלח זאת, בכה"ל ודאי דיצא, כיון שהגיע המנות לחבירו בפורים כשחזר לביתו, והוא יודע מי שלח לו. אבל אם חזר לביתו רק אחרי פורים, לכאורה לא יצא המשלוח. והנה זה המקבל אם רוצה לחזור ולשלוח אותן המנות לאחר, יזהר להסיר הנייר שכתוב בו שמו של חבירו, כי אם לא יסיר הנייר וישלחנו לאחר, ויחשוב המקבל שהשולח הראשון שלח לו זאת, לא יצא הוא בשילוח זה, שהרי אין כאן ריבוי אחוה וריעות בינו לזה שקיבל המנות, וא"כ לסברת המנות הלוי שטעם המצוה הוא משום אחוה וריעות – לא יצא, שהרי המקבל אינו יודע שהוא זה ששלח לו. עיי"ש.

וכן עיין בספר פסקי שמועות (פורים דף קסו) שהביא בשם הגרי"ש זצ"ל שיש ענין שהמקבל ידע ממי זה, משום שיש מי שסובר דעיקר משלוח מנות הוא בכדי להרבות אחוה ורעות. וכשיש עירוב, ישימו פתק בפנים, ויכתבו ממי זה. עיי"ש.

ד. זמן מצוות משלו"מ בפורים שחל בשבת

עוד נפק"מ שמצאתי בפוסקים הוא לענין דין ט"ו אדר שחל בשבת, דקיי"ל **בשו"ע** (סימן תרפ"א סעיף ו) שעושים סעודת פורים באחד בשבת, ואומרים על הניסים וקורין ויבא עמלק בשבת, וגם דין שמחה הוא בשבת שהוא יום הפורים, וא"כ אימתי הוא זמן מצות משלוח מנות, באחד בשבת שהוא זמן הסעודה או בשבת שהוא יום הפורים עצמו? וכבר נחלקו בזה הפוסקים. **המשנ"ב** (ס"ק י"ח) כתב שימנה באחד בשבת כזמן הסעודה, כי המנות שייכים לסעודה, והוא בכלל משתה ושמחה. אמנם עיין בקרבן נתנאל (מגילה ה. – אות ד) שכתב דזמנה בשבת שהוא יום הפורים עצמו (אמנם לא בגלל חילוק זה). עיי"ש טעמו. ונראה שאפשר שיש לתלות דבר זה בטעמי המצוה, דאם הטעם משום הסעודה, מסתבר דזמנה באחד בשבת שאז הוא זמן הסעודה, ואם הטעם משום ריבוי אחוה וריעות מסתבר דזמנה ביום הפורים עצמו שהוא בשבת, כשם שאומרים על הניסים וקורין בתורה בשבת. כי גם ענין הריבוי אחוה וריעות שתיקנו בפורים מסתברא דזהו תקנה ליום הפורים עצמו שהוא בשבת. ועיין במג"א (שם ס"ק י) שהביא דעת המהר"ב"ל שגם הסעודה היא בשבת, ודלא כהשו"ע שהיא באחד בשבת, וכתב מהר"ב"ל דגם המשלוח מנות זמנה בשבת, כי המנות הם מהסעודה. ומבואר דס"ל דמשלוח מנות הוא מדיני הסעודה, וזמנה בזמן שעושין את הסעודה.

ה. משלו"מ במתנה על מנת להחזיר

נפק"מ נוספת מובאת בספר שלמי תודה (פורים דף רעח), במה שמבואר בביתאור ה**הלכה** (ריש סימן תרצד בשם הפר"מ) שבמשלוח מנות לא מהני מתנה ע"מ להחזיר

(משנ"ב כמתנות לאביונים מסופק בזה), כי המצוה היא לשלוח מאכל ומשקה שישמחו בו בפורים, ומנות לשון הכנת מנ' מזון הוא, ובעל מנת להחזיר אינו יכול לשלוח בו בפורים. וכן איתא **בשערי תשובה** (סימן תרצה סק"ז בשם ספר בני חיים) דלא יצא, דעיקר התקנה משום שמחה, וכיון שחוזר ונוטלו ליכא שמחה. ויש לעיין, דהא תינח לסברת התרומות הדשן דטעם המצוה היא משום הסעודה, א"כ כששולח על מנת להחזיר כיון שאינו ראוי ליהנות בו בסעודה לא מהני, אבל לסברת המנות הלוי דטעם המצוה היא משום ריבוי אחוה וריעות, למא לא מהני כששולח על מנת להחזיר, והרי גם זה מתנה מה שחזר ונוטלו, כדאמרין (בגמ' קידושין ו:) דבכולהו מתנה ע"מ להחזיר, שמה מתנה לבד מקידושי אשה. ואולי י"ל דמתנה על מנת להחזיר – מתנה גרועה היא, ואין בזה ריבוי אחוה וריעות.

ו. שליחה לפני פורים ע"י שליח

עוד נפק"מ הוא במה דאיתא **בערוך השלח** (סימן תרצה סעיף טז-יז) שאם העמיד שליח קודם פורים שבים הפורים ישלח בערו מנות לפלוני, יצא, דשולחו של אדם כמותו וכו'. ואם שלח מנות לרעהו שבמרחקים קודם פורים ויגיעו לו בפורים, לא יצא, דבעינן משלוח מנות בפורים עצמו. ועוד, דהא עיקר המשלוח מנות הוי משום שמחה, ואיזה שמחה היא לו עתה מה ששלח מקודם. עיי"ש. אמנם עיין **בבאר היטב** (תרצה ס"ק ז) שמביא אחרונים שסברו דיצא יד"ח אם שלח לפני פורים (כלי שליח וכו'), וכן איתא **בפמ"ג** (א"א סימן תרצה ס"ק ג). עיי"ש.

ויש לחקור מי הוא העיקר במצוה זו, הנותן או המקבל (או שמה אפילו אי נימא שהמקבל הוא העיקר היה אפשר לומר שצריך "מעשה נתינה" מהנותן כדי שהמקבל יקבל ביום הפורים). ועיין **בשו"ת תורה לשמה** (סימן קפח) שתלה מחלוקת זו בטעמי המצוה, דלסברת התרומות הדשן דטעם המצוה היא משום הסעודה, שיהא לו בהרווחה, א"כ הדבר תלוי **במקבל**, וכיון שקיבל ביום הפורים ויש לו הרווחה – שפיר דמי, ולסברת בעל המנות הלוי דטעם המצוה היא משום ריבוי אחוה וריעות, א"כ תלוי דבר זה **בשולח**, וצריך שהמעשה המורה על ריבוי ריעות ואחוה יהא מצידו ביום הפורים, וכיון ששלחו יצא מתחת ידו קודם פורים לאו שפיר דמי. עיי"ש. ועיין עוד **בשו"ת רבבות אפרים** (חלק ד סימן קעג אות לב) מש"כ בזה.

ז. אם יוצא בשליחת כלים וחפצים או דוקא באוכלין

ונפק"מ נוספת היא, אי יוצאין ידי מצות משלוח מנות בכלים או חפצים וכו', או דבעינן דוקא מידי דמיכל. עיין בתרה"ד שכתב בעצמו דלא יצא, משום דטעמו במצות משלוח מנות הוא כדי שיהיה לכל אחד די וסיפק לקיים הסעודה כדנא. ועוד, משום דלא אשכחן בשום מקום דמיקרי מנות אלא מידי דמיכלי. וכן משמע מסתימת לשון השו"ע (סימן תרצה סעיף ד) שכתב שחייב לשלוח לחבירו ב' מנות בשר או של מיני אוכלים. ועיין **בט"ז** (ס"ק ד) שפסק כוותיה. וכן איתא **במשנ"ב** (ס"ק ט). ובפשטות אף בדיעבד אינו מקיים מצות משלו"מ כשנותן שאר דברים, ומעות בכלל. ולכאורה לפי דברי המנות הלוי היה צריך לצאת יד"ח אפילו בשאר דברים שמרבה ריעות. אמנם קשה קצת לומר כן, כי בהנא לעיל שמפגשות לשון הרמ"א שסבר שמהני מחילה וכו' במשלוח מנות, הרי מוכח שסובר שטעם המצוה הוא להרבות ריעות, וא"כ היה לו לכתוב בהגה לשו"ע דמהני גם שאר דברים וכו'. ובפרט **בשדרכי משה** עצמו (סימן תרצה ס"ק ה) הביא את דברי התורה"ד האלה לענין שאינו יוצא יד"ח משלוח מנות אלא בדברי מאכל ולא בדברים אחרים. אמנם נראה בפשטות שאין זה סתירה, די"ל שהוא משום דלא אשכחן בשום מקום דמיקרי 'מנות' אלא מידי דמיכלי או דמישתי (כטעם השני ש' התרה"ד). ולכאורה זה פשוט, דהיעלה על הדעת שהיוצא להמנות הלוי בבתינת "קומפלימנט" (מחמאה), ודאי שלא, ולכאורה אמאי, הרי אין לך ריבוי ריעות יותר מזה, אלא הדבר פשוט וכפי שהסברנו דבעינן 'מנות'.

מהלך מחודש: התרה"ד והמנות הלוי לא פליגי

ראוי להביא מהלך מחודש (שאמנם מתיישב על הלב, וגם מתרץ הרבה קושיות גדולות שיש בענין זה בין התרומות הדשן להמנות הלוי). עיין בספר **מנחת אשר** (להגר"א וייס שליט"א נאב"ד רכי תורה – פורים סימן כז) שכתב שמתסברא דלא נחלקו התה"ד והמנות הלוי **בגדר המצוה להלכה**, ולכו"ע נתינת המנות לצורך הסעודה היא, ומשום כן נראה דלא כתב המנות הלוי דבריו אלא כטעם נוסף, בדרך הדרוש והמוסר ולא להלכה. ועל הראיה שהבאנו לעיל בשם החת"ס שמוכח שהרמ"א סובר כהמנות הלוי מאחר שפסק שהמקבל מוחל וכו', עדיין קיים הנותן המצוה, טוען בספר הנ"ל שזהו תימה, דהאין נימא דעזב הרמ"א טעמא דהתרה"ד שהיה מגדולי פוסקי אשכנז, ובכל מקום הלך הרמ"א לאורו, וכאן הלך אחרי המנות הלוי מקדושי ספרד בן דורו. ומה שהרמ"א פסק שאם חבירו מוחל וכו', שעדיין יש את הקיום של משלוח מנות, הוא משום שבא לחדש שחובתו של אדם במצוה זו היא **בשילוח המנות גרידא**, ויותר מזה אינו בידו, ובזה שסירב הלה לקבלם לא הפסיד זה מצוותו. עיי"ש. (ולפי דבריו יתורץ מה שהקשינו לעיל דיש "סתירה" בדברי הלבוש. שהלבוש בסימן תרצה ס"ק ד כתב בהדיא דטעם המצוה הוא משום הסעודה, וכמו שכתוב בתרומות הדשן, ומ"מ כתב שם דאם שולח לחבירו והוא אינו רוצה לקבלם או מוחל לו דיצא, וכפי הסברו של המנות הלוי דעדיין הרבה ריעות במה שרצה לשלח, ולפי דברי מנחת אשר – הלבוש באמת סובר כהתרומות הדשן, ומה שמהני מחילה זהו מחמת סברא אחרת, שחובת האדם במצוה זו היא בשילוח המנות גרידא).

שדחה מצוה זו מפשטותה. ואחרי שכתבתי כ"ז מצאתי שיש להערוך השלחן אח ורע בהבנה זו במצוות מעקה, הלאו הוא החזו"א זצ"ל. עיין בגמ' (חולין דף קלו). שדורשת את לשון הפסוק 'מעקה לגגך', שלמאי אתא 'גגך', אלא למעוטי בתי כנסיות ובתי מדרשות. עיי"ש. וכן נפסק **בשו"ע** (ח"מ סימן תכז סעיף ג). עיי"ש. ועיין בספר **חזו"א** (ח"מ ליקוטים סימן יח) שכתב שמשעב שביט הכנסת פטור, ואפילו מצד 'לא תשים דמים' וכו'. והקשה, למה לחלק בין זה לכל נזק. וכתב יסוד גדול בכלליות בעניין מצוות המעקה. שכל גג אינו בכלל המבשלות, שאין היזקו מצוי כל כך, שהעומד על הגג זכור בטבעו להזהר, וגם הוא מנהגו של עולם, וכמו שמותר לעלות באילן, ומותר לבנות הגגין והעליות בלא מעקה סביב וכו'. אלא שבגג בית דירה חידשה תורה מצות מעקה ולהקפיד על סכנת הגופל, ובזה צריכין לתנא בית – תוכן י' וד' על ד' ושדור שם אדם. אבל המשתמש על הגג שאין תחתיו דירה, לא חייבה תורה מעקה, והוי כל פעם שעולה כעולה באילן. עיי"ש. ורואים מדבריו שזהו כעין 'גזירת הכתוב', ואפילו אם תהיה רגילות להשתמש בגגות בית הכנסת וכו', פטורים מלשים מעקה, וכדברי הערוך השלחן, ושני בנאים אלו נתבארו לדבר אחד.

ועיין עוד במנחת אשר שמביא ראיות ליסוד שלו, ואחת הראיות היא מזה שהרמב"ם והשו"ע כתבו את דיני משלוח מנות כהמשך ובתוך הלכות סעודת פורים.

מה שיש להעיר על הנ"ל

אמנם אפשר לדייק איפכא מהרמב"ם והשו"ע (וכפי שכבר כתבנו לעיל), דהנה שניהם כתבו את הלכות משלוח מנות לאחר הלכות הסעודה. עיין ברמב"ם (פרק ב הלכה טו) שכתב: כיצד חובת סעודה זו, שיאכל בשר ויתקן סעודה נאה וכו', ושותה יין עד שישתכר וירדם בשכרותו (ותיכף לאחמ"כ ממשיך וכותב): וכן חייב אדם לשלוח שתי מנות בשר, ומשמע שהסעודה כבר נגמרה מהא דאמר "וירדם בשכרותו", ואח"כ כתב לשלוח את המנות. ועיין גם בשו"ע (סימן תרצה סעיף א-ג) שכתב את דיני הסעודה, ואח"כ דיני ברכת המזון ועל הניסים, ואח"כ ממשיך (בסעיף ד) וכותב שחייב לשלוח מנות, וכסדרו של הרמב"ם, ומשמע ממש איפכא, שמשלוח מנות אינו קשור כלל להסעודה (ולפירוש זה קשה קצת למה לא קבע השו"ע את דיני משלוח מנות בסימן לעצמו, וכמו שעשה במצוות מתנות לאביונים). אמנם אפשר לומר בפשטות שמזה שהלכות משלוח נכתבו אחר גמר הלכות הסעודה אין ראיה שאין זה קשור לסעודה, כי כך הוא הסדר, לדאוג תחילה על סעודת עצמו ואח"כ על סעודת חברו. אמנם עכ"פ בודאי שאין ראיה מוכרחת מכאן שהוא כן קשור לדיני הסעודה, ואין כאן אלא 'דיוקים' בעלמא.

וב"ה שאח"כ מצאתי קצת סמך לדברינו. עיין בספר ליקוטי מהרי"ח (פרק שחרית דפורים ד"ה ועיין בפמ"א) שכתב דנקטינן כסדרא דקרא 'משתה ושמחה' ואח"כ 'ומשלוח מנות', ומה"ט סידר השו"ע בסימן תרצ"ה דין משלוח מנות אחר סעודת פורים. עיי"ש. ועל טענתו ותמיהתו של המנחת אשר על החת"ס, איך עזב הרמ"א את פסקו של התרומת הדשן שהיה מגדולי פוסקי אשכנז, והלך אחר פסקו של המנות הלוי שהיה מגדולי ספרד בן דורו של הרמ"א. י"ל שהחת"ס לא בא לומר שהרמ"א פסק כהמנות הלוי כנגד התרומת הדשן, אלא שהרמ"א סבר בעצמו סברא זו, שהיא סברא שנמצאת מפורשת בספר המנות הלוי, ופשוט. (שוב ראיתי שסברת המנות הלוי לא כתבה מעצמו, עיי"ש (פרק ט פסוק ט) שמביא את המהלך המפורסם שלו בשם הר"י בן שושן שהיה תלמיד מהר"י אבוהב, שהב"י מכנה אותו 'רבינו הגדול').

ועם כל זאת יוצא שלדברי המנחת אשר' שגם המנות הלוי סובר כהתרומת הדשן, רק שבה במפורש עוד חומרא ורעיון בעשיית המצוה, מובן מה שפסק הרמ"א שיוצא רק עם דברי מאכל, וגם אמאי כתיב בפסוק בלשון "מנות".

ועל אף שדברי המנחת אשר ראויים ונאים למי שאמרם, והם דברים המתיישבים על הלב, מ"מ הוא בא וחולק על החת"ס ועוד חבל של גדולי האחרונים שלמדו שיש מחלוקת בין התרומת הדשן והמנות הלוי (ולא מצאתי כדבריו בשום אחד מן הפוסקים).

אמנם אח"כ מצאתי מקור נאמן לדבריו בספר יוסף אומץ (להחיד"א סימן פב אות ה) שכתב במפורש שאין לעשות נפק"מ לדינא מחמת הטעמים. עיי"ש. וא"כ יש מקום גדול לסברתו. וכנלע"ד למסקנת הדברים - כיהודה ועוד לקרא - כדברי מרן בעל המנחת אשר שליט"א.

אם להעדיף במשלו"מ את רעהו או שעדיף לגרום ע"י המשלו"מ

שיהיה רעהו

הנפק"מ שכתבנו עד כה היו חילוקים בין שיטת המנות הלוי (והב"ח) לבין שיטת התרומת הדשן. אמנם עוד נפק"מ שיכול להיות בין המנות הלוי להב"ח, האם עדיף לשלוח למישהו שאין ביניהם לעת עתה קשר טוב, או דבעינן בדוקא לשלוח למישהו שיש ביניהם כבר קשר חזק. שלהב"ח שהמצוה היא משום שמחת האדם עם אוהביו ורעייו, ובזה ביאר הטעם דבמשלוח מנות נותנים רק לאדם א' ולא היו כמתנות לאביונים דצריכים לתת לשני בני אדם, והוא משום שבשמחת האדם עם אוהביו ורעייו, אולי לא ימצאו לאדם אוהבים רבים, ואמרו 'וקנה לך חבר', וע"כ המצוה לשלוח לרעהו הטוב כדי להיות שש ושמח אתו על התשועות. עיי"ש. ומשמע שגדר המצוה הוא "לשמוח עם חבריך", ולא לעשות מעשה לגרום את האהבה (כדעת המנות הלוי). ונמצא שיש עניין לשלוח לחבר בדוקא דהיינו 'רעהו' וכפשוטו הפסוק. משא"כ להמנות הלוי שהתפקיד במצוה זו הוא "לגרום" את האהבה, רק יותר צד לומר שיש להעדיף לתת למי שאינו חברו (והפשוט בפסוק לדבריו הוא - משלוח מנות כדי "לגרום" שהוא יהיה רעהו).

ועיין בספר שלמי תודה (פורים דף רעו) שכתב שהגרי"ז זצ"ל חשב לדברי הב"ח, והביא את המעשה הידוע עם מרן הגרי"ז מבריסק זצ"ל, כשנסתלק ידידו הגאון מחרקוב זצ"ל, אמר כי מעתה יקשה עליו יותר קיום מצות משלוח מנות כדינה, כי נסתלק 'רעהו הטוב' מן העולם. עיי"ש.

אם יש עדיפות לשלוח לשונא דווקא

בספר פלא יועץ (עניני פורים) כתב דטוב יותר לשלוח מנות למאן דאית ליה קפיידא עליה, כדי להרבות אהבה ושלום וריעות עמו. והנה לסברת המנות הלוי דטעם המצוה הוא משום ריבוי אהבה וריעות - שפיר מסתבר כדברי הפלא יועץ, שמצד עיקר דיני המצוה יש להעדיף לשלוח למי שצריך להרבות הריעות עמו. אכן י"ל דגם לפי סברת התורה ד'המצוה היא משום הסעודה כדי שיהא לכל אחד די וסיפק מה לאכול בסעודת פורים, דלפ"ו מצד עיקר דיני המצוה אין נ"מ למי הוא שולח, מ"מ אפשר שיש עדיפות לשלוח למי שהריעות עמו רפויה אצלו כדי לחזק את האחוה ע"י קיום מצוה. ואפי' שעיקר טעם המצוה אינה משום זה, והוא על פי הגמ' (בב"מ לב:) דאיתא: אוהב לפרוק ושונא לטעון - מצוה בשונא כדי לכוף את יצרו, ואף שפריקה קודמת לטעינה משום צער בעלי חיים דאורייתא, מ"מ מצוה בשונא לטעון כדי לכוף את יצרו. ובספר אהבת חסד (דיני מצות הלואה פרק ד הלכה ג) ובנתיב החסד (שם אות ב) כתב דהוא הדין במצות הלואה ושאר עניני חסד, מצוה להקדים לשונא כדי לכוף את יצרו, וילוח לשונא תחלה. ולפ"ז אפשר דלענין משלוח מנות נמי, לדעת האהבת חסד דאף במצות הלואה איכא דין הקדמה לשונא כדי לכוף את יצרו, וילפינן מההיא דפריקה וטעינה לשאר מילי, א"כ גם לענין משלוח מנות יש עדיפות לשלוח לשונא כדי לכוף את יצרו. ואע"פ דשורש המצוה אינה משום ריבוי האחוה והריעות אלא משום צרכי הסעודה, מ"מ יש בזה טעם דכדי לכוף את יצרו, ומצוה בשונא. וכל שכן לסברת המנות הלוי דעיקר המצוה היא משום ריבוי אחוה וריעות, ודאי מסתבר דעדיף לשלוח לשונא, שיכול ע"י זה להשלים עמו כדי להרבות שלום וריעות (מיהו יש לעיין, דשמוא טעמא דכדי לכוף את יצרו שייך רק אם השונא לפניו, כההיא דפריקה וטעינה, או כשהשונא בא לבקש ממנו הלואה וכו'), אבל במשלוח מנות שאין השונא לפניו לא, אמנם מנלן לחלק בכך, וצ"ע.

אולם לדעת הב"ח עיקר המצוה היא דוקא לשלוח לרעהו הטוב, כדכתיב ומשלוח מנות איש לרעהו, דשורש המצוה לדידיה היא משום שמחת האדם עם אוהביו ורעייו, והשמחה היא יותר אם שולח לאוהביו ורעייו ושמח עמם, ולכן עדיף לשלוח להם מלשלוח לאחר שאינו רעהו כל כך, ולא שייך בזה הא דמצוה בשונא כדי לכוף את יצרו, כיון דמעיקר גוף המצוה היא זה שישלח לרעהו. ועיין בספר שמעתיא דמשה (פסקי הג"ר משה פיינשטיין זצ"ל פורים דף תפט) שכתב שאינו יוצא רק אם שולח מנות למי שמכיר, ויש לו קצת ידיעה, אבל אם שולח למי שאינו מכיר כלל אינו יוצא. עיי"ש.

חקירה בגדר חובת השתיה 'עד דלא ידע' והנפק"מ בזה

ידועים דברי הגאון רבי ישראל סלנטר זצוק"ל (הובאו בדבריו בספר עמק ברכה דף קכו) שפירש הא דאמרינן בגמ' (מגילה ז:) "חייב איננו לבסומי בפוריא עד דלא ידע" וכו', דאין פירושו שחייב להשתכר ואינו יוצא ירי המצוה אם לא נעשה שכור מוחין, אלא עיקר המצוה היא רק לשתות יין ולהתבסס, ויוצא בזה, רק דבזה אינו נפטר, וחל עליו עוד חיוב חדש לחזור ולשתות עוה"פ, וכך נמשך חיוב מצוה זו של משתה ושמחה, דבכל פעם חילל עילוויה חיוב מצוה מחדש לחזור ולשתות, ואינו נפטר ממנה עד שישתכר ולא ידע וכו', שאז נפטר ממצוה זו כדין שיכור ושוטה שפטור מכל המצוות. ונמצא דהשיעור 'עד דלא ידע' אינו שיעור ב"קיום" שרק בשיעור זה מקיים המצוה, אלא רק "שיעור בפטור", דהיא מצוה נמשכת עד שישתכר ויפטר.

אמנם עיין בספר 'החפץ חיים חיי ופעליו' (חלק ג דף תתקכח) שכתב שמספרים על הגאון רבי ישראל מסלנט זצוק"ל שהתאמץ לקיים מצות חז"ל בפורים כפשוטה, ושתה הרבה יותר מהרגיל, אך למרות התאמצותו לא נשתכר, וידע לשוחח עם תלמידיו בדברי תורה ולהבדיל בין נס גדולת מרדכי לבין נס מפלת המן, ואמר: אני מצדיק התאמצתי לקיים דברי חז"ל, ואם למרות זאת הנני יודע להבדיל בין ארור המן לברוך מרדכי, הריני אנוס, ואונס רחמנא פטריה. עיי"ש. ולפי שמועה זו מבוואר דס"ל להגר"ס זצוק"ל דעיקר המצוה היא להגיע לידי שכרות, ולא רק לשתות יין ולהתבסס, ואם שתה הרבה ולא הגיע לידי שכרות הוה כאנוס בקיום המצוה, אפילו ששתה יין כל היום, ואין זה כמו שהביא בשמו בספר עמק ברכה. ואולי אח"כ חזר בו ופירש המצוה בענין אחר, או שהחמיר לעצמו, וצ"ע.

ועיין בשפת אמת (מגילה ז:) שכותב ג"כ כמעט כאותו גדר, שנראה לפרש דאין הכוונה שמחויב להשתכר כל כך עד שלא ידע, אלא דכל היום מחויב לעסוק במשתה, ועד דלא ידע עדיין החיוב עליו. לאפוקי כשהגיע לשיעור זה. אבל אפילו קודם זה השיעור יוצא כל שעוסק במשתה. עיי"ש.

ג. ועיין כעין יסוד זה בשו"ת אגרות משה (אבה"ע חלק ב סימן יח) לענין מצות פו"ר, דאין המצוה לידת הבנים, דלאו ברשות האדם הוא להוליד, ובפרט - דוקא זכר ונקיבה, אלא יסוד המצוה היא ההשתדלות, והיינו מעשה הביאה, ומקיים ע"ז מצוה בכל ביאה וביאה, רק דאם לא הוליד אז חל עליו כל פעם חיוב מחדש להשתדל עוד פעם, ואם עלתה בידו והוליד בן ובת, אז נפטר שוב מלהשתדל עוד. עיי"ש. (ועיין ב'מוטקוים מדבש' - בכת"י עניני פרו ורבו ומילה - שהארנו בזה, אבמ"ל).

ועיין בספר מנחת חן (להגר"א אהלוני שליט"א א"ב נחלת יצחק ג. - הגדת פסח דף צג) שכתב, דאיתא בשו"ע (סימן תפא סעיף ב) שחייב אדם לעסוק בהלכות פסח וביציאת מצרים ולספר בנסים ונפלאות שעשה הקב"ה לאבותינו "עד שתחטפנו שינה". ומבואר מזה דשיעור חיוב המצוה בסיפור יצ"מ הוא עד שתחטפנו שינה. והקשה שלכאורה לפ"ז נמצא דהרבה מ ישראל שאין מרבין כ"כ בסיפור עד כדי שיעור הנ"ל אין יוצאין כלל ענין זה, וצ"ב. ועיי"ש שרוצה לתרץ את קושייתו עם היסוד שביארנו לעיל, שאין הביאור דאין מקיים מצות סיפור יצ"מ עד שיאריך כדי שתחטפנו שינה, דודאי מקיים מצוה בכל סיפור וסיפור, דאין לו שיעור (וכמ"ש הראשונים דלכן לא תקנו ברכה על מצות סיפור יצ"מ, דאין לו קצבה). אלא דמ"מ לא מופטר, רק חל עליו עוד חיוב לספר מחדש, וז"ש חייב אדם וכו' עד שתחטפנו שינה, היינו דחיובו מתחדש עליו מחדש לספר עוה"פ, ולא מופטר עד שתחטפנו שינה. אבל מ"מ לענין קיום המצוה - כבר נתקיים בסיפור כל שהוא. עיי"ש.

עיין בספר קובץ הלכות (פסקי הג"ר שמואל קמנצקי שליט"א פסח דף שסח) שכתב שהגדר של "עד שתחטפנו שינה" בליל הסדר הוא עד שירגיש עייפות שמחמתו רגיל לילך לישון, ובדרך כלל לאחר הסדר רוב בנ"א הם בגדר של תחטפנו שינה, ואין הכוונה שצריך שירדם בפועל על השלחן. וכן איתא שם מהגר"ש זצ"ל, וכן ראיתי בשם הגר"ח קניבסקי שליט"א. ועיין בספר חוט שני (פסח דף ריג) שכתב שאין הכוונה שהחיוב הוא עד שנרדם ואז פטור כדין אנוס וכו', אלא פירוש 'עד שתחטפנו' הוא, דאם השינה טורדתו כגון שראשו כבד עליו, אין צריך ללחום עמו, ומותר לו לילך לישון. עיי"ש. א"כ אין מקום כלל לקשייתו.

נפק"מ היוצאים מהג"ל

יש כמה נפק"מ היוצאים מהקריה זו, אי אמרינן ד'עד דלא ידע' הוא שיעור של קיום המצוה ואין מקיימים המצוה עד שמוגיע לידי כך, או שמא הוא "פטור", דהיינו שהמצוה היא לשתות, ורק כשמוגיע למצב של "עד דלא ידע" נפטר. א. בחזר ונשתפה לאחר השכרות

אם לאחר שהשתכר בשיעור זה של "עד דלא ידע" חזר לקדמותו ושפיתו לפני גמר יום הפורים, אם יש עניין לחזור ולשתות עוד. דאי אמרינן דעד דלא ידע הוא שיעור בקיום, א"כ אין עניין לשתות שוב, כי כבר קיים המצוה. אמנם אם המצוה היא לשתות, ועד דלא ידע הוא "פטור", א"כ יש עניין לשתות שוב. ב. אם יש עדיפות לין חזק או חלש

עוד נפק"מ ראיתי בפוסקים, כשיש לאדם ב' מיני יין, אם יש עניין לשתות את היין היותר חזק. שאם "עד דלא ידע" הוא שיעור בקיום המצוה, לכאורה כדאי לשתות יין יותר חזק בכדי להגיע לקיום המצוה, אמנם אם הוא "פטור" והמצוה היא לשתות, אולי עדיף לשתות יין חלש יותר כדי שלא יגיע למצב של פטור במהרה.

ג. אם אינו עתיד לשתות כשיעור זה - אם צריך כלל לשתות

עוד נפק"מ יתכן, במי שאין בדעתו לשתות עד שיוגיע לכלל 'עד דלא ידע', או מי שהרופאים גזרו עליו שאסור לו לשתות הרבה יין לפי מצב בריאותו, אבל יכול הוא לשתות רביעית יין ולא יותר, אם יש עליהם מצוה לשתות יין עכ"פ מה שאפשר להם, על אף שהוא פחות משיעור זה של 'עד דלא ידע', ואף שיועד בנפשו שרביעית יין אינו פועל עליו שום פעולה. שאם המצוה היא לשתות, ועד דלא ידע הוא "פטור", אזי בודאי ישיג להם עניין לשתות. אמנם אם "עד דלא ידע" הוא שיעור במצוה, אולי אין להם עניין להתחיל כלל לשתות.

בירור בטעם ד'עד דלא ידע' הוא שיעור בפטור

ולמעשה לענ"ד צ"ע על מהלך זה [ש'עד דלא ידע' הוא "פטור", והמצוה היא לשתות], מחמת שני טעמים: א) דהלכה מפורשת ברמ"א (תרצה סעיף ב בשם הכל בו ומהר"ל) שיש אומרים דאין צריך להשתכר כל כך, אלא ישתה יותר מלימודו וישן, ומתוך שישן אינו יודע בין ארור המן לברוך מרדכי. עיי"ש. ואי נימא ד'עד דלא ידע' הוא רק "פטור", מה מהני זה שהולך לישון, הרי ברגע שקם משנתו שוב חייב במצוה. וגם משמע מפורש בדברי הרמ"א שכל תכלית המצוה היא כדי להגיע למצב זה, ולא שהשתייה היא המצוה במש"כ שמתוך שישן אינו יודע בין ארור המן לברוך מרדכי, שמשמע שזה התכלית של השתייה דהיינו להיות במצב של 'עד דלא ידע', וזה שיעור בקיום, ולא נאמר כדי לפטור, ודו"ק. ב) הרי בכל התורה כולה ידוע ששטות וכו' פטור מכל המצוות, ולא יזיח צורך היה לחדש לנו כאן פטור של 'עד דלא ידע'. ואי נימא שהשטות של 'עד דלא ידע' הוא רק "פטור", היה יותר נכון לכתוב בגמ' 'חייב איניש לבסומי בפוראי' ותו לא מידי, והיינו יודעים ממילא שהמצוה היא השתייה, וכאשר יגיע למצב של 'עד דלא ידע' דהיינו כשיהיה בגדר שוטת ואנוס יהא פטור מהמצוה וכבכל התורה כולה דשוטה פטור. ואולי יש לומר שהגמ' באה לומר את השיעור של הפטור, כי היה יכול להיות הו"א שהפטור קורה בשלב מסוים עוד לפני דלא ידע, וכגון כשהוא במצב של אינו יכול לעמוד לפני המלך, או בשכרות כלוט, קמ"ל שהשיעור של הפטור הוא 'עד דלא ידע', והוא עד שנשתטה לגמרי. ואכן חידוש הוא, ולכן היה צורך לחדש "עד דלא ידע".

דין 'עד דלא ידע' - באיזה אופן מקיימים

ענין בר"י (מגילה ז: שהביא דעת רבינו אפרים) דמהוה עובדא ד'קם רבה בסעודת פורים ושחטיה לרבי זירא' אידיחי ליה מימרא דרבה (של 'חייב איניש לבסומי וכו'), ולאו שפיר למיעבד הכי. עיי"ש. וענין בפרי חדש (סימן תרצה ס"ק ב) דהנמה על דברי רבינו אפרים, וכתב שאין זה נכון, דא"כ אמאי אישתמיט רבי זירא מלמעבד סעודה האדדי ואיצטריך לומר ליה לאו כל שעתא ושעתא מתרחיש ניסא. כיון שראו שצא לקולו עון שפיתו דמים מסיתת שיכרותם ראוי היה להם למנוע עצמם מלבסומי כולי האי ומלשתות אלא יותר מעט מכדי הרגילם, אלא משמע דאפילו הכי היו משתכרים יותר מדאי, ולהכי מיתית תלמודא ההוא עובדא לאשמועינן דמימרת רבה כפשטה, דמחייב איניש לבסומי עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי וכו'. עיי"ש. וסברא זו כבר נמצאת בספר האשכול (הלכות חנוכה ופורים חלק ב אות ח) שכתב שאמר רבא מחייב איניש לבסומי בפוראי עד דלא ידע וכו', והרב ר' אפרים כתב, מדמייתיה עלה עובדא קם רבה ושחטיה לר' זירא ע"י דאבסום, ולשנה הבאה כד אמר ליה נעבד פורים בהדדי א"ל רבי זירא לאו בכל שעתא מתרחיש ניסא, ממילא אדחי מימרא דרבה, ולאו שפיר דמי למיעבד הכי. ולי הכותב נראה דמכאן ראייה דצריך לבסומי, דאי לא - הול"ל נעבד סעודה בהדדי ולא נבסם. עיי"ש.

והנה מפתטות לשון השו"ע (תרצה סעיף ב) דחייב איניש לבסומי עד דלא ידע וכו', נראה שזו היא הלכה פסוקה, אמנם ענין בבאיור הלכה (שם ד"ה חייב) שכתב שזה רק למצוה ולא לעיכובא. ויש כמה מהלכים בפוסקים איך לפרש מימרא זו, ואיך לקיים ה'עד דלא ידע', והרבה תלוי באיך מפרשים את המימרא "בין ארור המן לברוך מרדכי".

וענין ברמב"ם (הלכות מגילה פרק ב הלכה טו) שכתב: ושותה יין עד שישתכר וירדם בשכרותו. עיי"ש. וענין בערוך השלחן (סימן תרצה סעיף ב) שלומד שהרמב"ם סובר כששתיה הרמ"א, דהיינו שברגע שהוא נדמה אין לו ידיעה בין ארור המן לברוך מרדכי. עיי"ש. וענין בספר קובץ הלכות (פסקי הג"ר שמואל קמנצקי שליט"א פורים דף יב) שכתב שמדברי הרמב"ם מבואר דס"ל שאין צריך להשתכר, דהנה אע"ג

ד. וכן הוא לענין סיפור יצי"מ בליל הסדר, שאם עסק בסיפור יציאת מצרים "עד שתחטפנו שניה", ואח"כ שוב התעורר משנתו במשך הלילה, האם יש חיוב לחזור ולספר עוד ביציאת מצרים, כי אם זה "פטור", עכשיו שאין השנה חוטפתו אין לו פטור זה, אבל אם הוא שיעור בקיום, כבר קיים את המצוה.

שהרמב"ם כתב 'ושותה יין עד שישתכר וירדם בשכרותו', הא בהכרח אין כוונתו שמשתכר ממש, דהא הרמב"ם (שם) כתב ששותה יין בתוך הסעודה, ובהלכות דיעות (פרק ה הלכה ג) כתב שהשתייה שהיא בכלל האכילה אינה משכרת, וע"כ שאין כוונתו שמשתכר הרבה ביין בפורים, אלא שהיין גורם לו להרדם וכדעת הרמ"א. עיי"ש. וכו"ז כתב בדרכי משה (תרצה ס"א) עצמו. עיי"ש.

וענין בספר מועדים וזמנים (להג"ר משה שטרנבוך שליט"א - חלק ב סימן קצ) שכתב, ונסתפקתי בכוונת הרמב"ם 'עד שישתכר וירדם בשכרותו', אי כוונתו שהשינה בכלל המצוה, שבזה מקיים 'עד דלא ידע' וכמבואר ברמ"א, וא"כ בענין שישנה ביום הפורים דוקא, שיקיים המצוה בזמנו. או נימא דזהו שיעור בשתייה, דכששותה כ"כ עד שעומד לישון ולא ידע, קיים מצותו ששתה כשיעור, אבל אין שינה מעיקר מצות האי יומא כלל, רק שיעור בשתייה, וא"כ השינה מהני גם בלילה כשעבר הפורים. וכנלענ"ד, ועדיין צ"ע. עיי"ש. וענין בספר אגרת פורים (דף פב) שמבאיר ממור הגר"ח קניבסקי שליט"א, שהשינה צריכה להיות ביום דווקא. עיי"ש. וצ"ל דסבירא ליה שהשינה בכלל המצוה ולא רק שיעור בשתייה (אמנם אין הכרח שהוא סובר שכן הוא הפשט ברמב"ם, ויתכן שפסק כן משום דברי הרמ"א).

והנה מלשון הרמב"ם עצמו משמע שצריך שירדם מתוך הסעודה ושכרות היין, באופן שאם שתה מעט יין ואח"כ הלך לישון י"ל שלא קיים מצותו, וכן דקדק בספר מקראי קודש (פורים סימן מד). עכ"פ פשוט לשון רבנו הרמ"א דדי בשינה ושתיה לבד, ולא שהשינה צריכה להיות מתוך השתייה (וכבר ראיתי שיש שהעירו, שלפי הרמ"א למה אין יכול לילך לישון מבלי לשתות, כי אם השינה היא התכלית, שילך לישון, וממילא לא ידע בעת שינתו בין ארור המן וכו').

ההנהגה מכמה מגדולי ישראל צ"ל ושלט"א בעניין זה

הגר"א - ענין בתוספת מעשה רב (ס"ק ע) שכתב שאדמו"ר החסיד עשה סעודתו תיכף אחר התפלה, ואח"כ ישב על שולחנו כל היום ואכל, ושתה הרבה למאד לקיים חיוב 'עד דלא ידע', ולעת ערב בירך ברכת המזון, ופג יינו, והתפלל ערבית. וענין בשדי חמד (חלק ג מערכת ח"ת כלל צב) שהביא שמועה בשם הגר"א ז"ל שהיה משתכר בפורים כפשוטו עד לסכנה, כי מחייב איניש לבסומי בפוראי, ו'חייב' - כמו 'מתחייב' בנפשו. (וצ"ע אם יש לסמוך על שמועה זו).

הגאון רבי ישראל סלנטר זצוק"ל - ענין בספר החפץ חיים חיוו ופעליו (חלק ג דף תתקכח) שכתב שמספרים על הגאון רבי ישראל מסלנט זצוק"ל שהתאמץ לקיים מצות חז"ל בפורים כפשוטה ושתה הרבה יותר מהרגיל, אך למרות התאמצותו לא נשתכר וידע לשוחח עם תלמידיו בדברי תורה ולהבדיל בין נס גדולת מדרכי לבין נס מפלת המן. ואמר: אני מצידי התאמצתי לקיים דברי חז"ל, ואם למרות זאת הנני יודע להבדיל בין ארור המן לברוך מרדכי, הריני אנוס, ואנוס רחמנא פטריה.

החפץ חיים - ענין במשנ"ב (תרצה ס"ק ה בשם הפמ"ג) שכתב, שראוי לעשות כמו שמוכר ברמ"א. עיי"ש.

הג"ר ירחם ליבוביץ זצ"ל, הג"ר לייב מאלין זצ"ל, והחזו"א - ענין בספר שמחת המועדים (דף שכו) שכתב שאמר לו הג"ר מיכל פיינשטיין זצ"ל דב'מיר' בליטא כל הבחורים המצויינים כמו ר' לייב מאלין השתכרו לגמרי, וגם ר' ירחם בעצמו היה שותי מאד. וענין עוד בספר הג"ל שכתב שמשמע מהרבני רוטנברג (אשת ר"י בית מאיר) שבפורים בצהריים החזו"א היה בא מוילנא לבקר את אביה הג"ר מאיר קרליץ זצ"ל כדי לעשות שמח, והיה נכנס לבית עם הכובע שלו הפוך, ושתוי מאד מהרבה יין. עיי"ש. וכן ענין בספר ארחות רבינו (חלק ג דף קפא) שכתב שאמר הסטייפלר זצ"ל שמרן החזו"א בחו"ל לפני שחלה במחלת הסכרת (כי חלה כאן בארץ). היה שותה בפורים הרבה עד דלא ידע. עיי"ש.

הסטייפלר זצ"ל - בצעירותו שתה בפורים הרבה, והשתכר פעם בפורים מיי"ש והרגיש לא בטוב אחר פורים. בשנים האחרונות היה שותה רק קצת יין יותר מהרגלו, ומקיים את ה'עד דלא ידע' ע"י שינה, כרמ"א (ארחות רבינו חלק ג דף קפא).

הגרשז"א זצ"ל - נהג כדברי הרמ"א (הליכות שלמה - פורים דף שמג הערה עח). וענין בספר מעדני שלמה (פסקי הגרשז"א זצ"ל - דף רלו) שכתב ששאלו את הגרשז"א צ"ל אם הוא נוהג לישון בפורים לקיים 'עד דלא ידע' כמש"כ הרמ"א, והקפיד (על השואל), דאין צריך לשאול דבר כזה, ואמר: כך כתוב, מה אתה שואל אותי. והוסיף שזה תלוי אם מזדמן לו לעשות (לישון) מחמת דוחק הזמן. עיי"ש.

הגרא"ל שטיינמן זצ"ל והג"ר משה סולובייצ'ק זצ"ל - סיפר הגרא"ל שטיינמן זצ"ל ששידד נעוריו רבי משה סולובייצ'ק זצ"ל היה משתכר בפורים והיה מדבר דברים נשגבים ונבזים מאד בעניני יחוד ה', ועל כגון אלו דבריו חז"ל, והעיד ר' אהרון לייב זצ"ל על עצמו, שמימיו לא נשתכר, וכשנשאל פעם על שיכור שהדליק עלקטרי בשבת רח"ל, התבטא בפשיטות: "בודאי המעשה לא היה עם בן הורה", ומהנהג של הגרא"ל שטיינמן זצ"ל היה לשתות יין בתוך הסעודה, ואח"כ ללכת לישון, ולקיים בזה דברי הרמ"א (כאיל תערוג - מגילת אסתר פורים דף כז). והגרא"ל שטיינמן זצ"ל היה אומר ע"ד דרוש בדברי הגמ' 'חייב איניש לבסומי עד דלא ידע', שנראה דקודם צריך האדם להיות 'איניש', ורק אח"כ יכול להשתכר, דיש ב' צורות של כניסה לשכרות, יש ע"פ האמת, ויש ע"פ השקר, ואם יכנס לשכרות ע"פ האמת יעלה מהשכרות למעלות גדולות.

דברי סיום

ראוי לסיים ענין זה עם דברי הביאור הלכה (סימן תרצה ד"ה עד דלא - בשם החיי אדם) שצריך להיות זהיר בנטילת ידיים וברכת המוציא וברחמי"ז ומנחה ומעריב, ומי שיועד בעצמו שאם ישתכר יזלזל אז במצוה מן המצוות, או שינהוג קלות ראש, מוטב שלא ישתכר, וכל מעשיו יהיו לשם שמים. עיי"ש.

ד. וכן הוא לענין סיפור יצי"מ בליל הסדר, שאם עסק בסיפור יציאת מצרים "עד שתחטפנו שניה", ואח"כ שוב התעורר משנתו במשך הלילה, האם יש חיוב לחזור ולספר עוד ביציאת מצרים, כי אם זה "פטור", עכשיו שאין השנה חוטפתו אין לו פטור זה, אבל אם הוא שיעור בקיום, כבר קיים את המצוה.